

ACTIVITATEA COMISIEI MILITARE ROMÂNE DIN FRANȚA (1919-1924)

CORNEL CARP
VASILICA MANEA*

În luna februarie a anului 1915, după pregătiri diplomatice adecvate, primul ministru Ion I. C. Brătianu a trimis la Paris, pentru a se ocupa de completarea înzestrării armatei române cu armament și material de război (puști, mitraliere, tunuri, avioane, muniție etc.) prin încheieri de comenzi și contracte, „Comisia Militară Română“, condusă de colonelul Rudeanu Vasile, Director superior al armamentului¹.

Această comisie, cunoscută și sub denumirea de „Misiunea Militară Română din Franța“, a coordonat executarea tuturor contractelor și comenzilor pe care Ministerul de Război le-a avut în Franța, Anglia, America, Italia, Spania și Portugalia, fiindu-i subordonate toate comisiile militare de aprovizionare ce funcționau în aceste țări².

Activitatea acestora a constat în încheierea de contracte cu diferite fabrici, supravegherea executării tehnice a comenzilor date, recepționarea calitativă și cantitativă a materialelor (arme, cartușe, proiectile, exploziv, materii prime, mașini etc.), expedierea lor curentă prin porturile Arhanghelsk sau Kola, accelerarea expedierii acestor categorii de materiale solicitate prioritar de Ministerul de Război etc. Datorită eforturilor depuse de membrii comisiei, au fost cumpărate de la aliați și expediate în țară între ianuarie 1914 - august 1916 „194.788 arme individuale, 11.700.000 cartușe mitralieră, 290 mitraliere etc. Din aprilie 1916 până în decembrie 1917 au fost recepționate 119.341 tone de material de război între care 518.763 arme individuale, 286 piese de artilerie, 221.800 săbii, 130 mortiere de tranșee, 3.792 mitraliere și 4.375 puști mitralieră, 325 aruncătoare de grenade, 3.302.000 proiectile de artilerie, 3.000.000 grenade, 2.962.000 mine pentru aruncătoare, 1.058.000 măști contra gazelor, 313.000 căști, 180 de avioane etc.“³.

Din anul 1917 șeful Comisiei, generalul Rudeanu, a obținut creșterea de la zece la cincisprezece a numărului diviziilor aprovizionate din Franța și Marea Britanie⁴.

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Pitești.

¹ Maria Georgescu, Capitaine Christophe Midan, *Les attachés militaires français en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Edition Militaires, Bucarest, 2003, p. 178-181; Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare (în continuare CSPAMI), fond 3042. Dosare personale generali, lit. R, nr. crt 13811.

² CSPAMI, fond 3042, nr. crt. 712, f. 16; fond 3029; nr. crt.1804, f. 578.

³ *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1988, p. 800.

⁴ Maria Georgescu, Capitaine Christophe Midan, *op. cit.*, p. 180.

Armistițiul încheiat între Rusia și Germania în ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1917 a avut drept consecință imediată închiderea comunicațiilor prin Arhanghelsk, ceea ce a determinat sistarea aprovizionării armatei române cu material de război. Însemnate cantități din acest material au rămas pe teritoriul Franței, Angliei și Elveției, neexistând alte căi de comunicație utilizabile pentru a fi evacuat în țară.

La 21 iunie 1919⁴, Ministerul de Război a transmis, prin Biroul de Studii al Secretariatului General, Comisiei Militare Române din Franța o serie de comenzi referitoare la care de luptă, armament și muniții, materiale de geniu, de marină, de aviație și pentru Serviciul Geografic⁵.

Cea mai mare parte din aceste comenzi nu s-a putut realiza, la început, din cauza situației politice și a poziției noastre față de aliați, iar ulterior din lipsă de credite.

Generalul Vasile Rudeanu a rămas în Franța până în luna iulie 1919, acționând în paralel și în cadrul secției române a „Société des vêtements des prisonniers“, „străduindu-se să ușureze existența și repatrierea prizonierilor de război“⁶.

După chemarea sa în țară în luna iulie 1919, conducerea comisiei a fost încredințată atașatului militar în Franța, colonelul Constantin Ionescu-Munte, care a deținut-o până în luna septembrie 1919⁷.

Pentru lichidarea cheltuielilor de război făcute în scopul înzestrării armatei de către comisia prezidată de generalul Rudeanu, soluționarea tuturor problemelor legate de expedierea în țară a materialelor aflate în stoc în depozitele din străinătate și realizarea comenzilor făcute în iunie 1919 Secretariatul General din Ministerul de Război, prin ordinul nr. 5294 din 30 septembrie 1919, dispunea următoarele⁸:

„Toate comisiile militare existente la Paris se vor constitui, având conducere unică, sub denumirea de „Comisia Militară Română din Franța“. Această comisie se va ocupa de lichidarea tuturor afacerilor din trecut ale Comisiei general Rudeanu, precum și cu comenzile ce s-au mai dat ulterior de către Ministerul de Război.

- 1) Fondurile necesare tuturor plăților ce se efectuează în Franța vor trece de la atașatul militar asupra Comisiei.
- 2) Personalul care rămâne în Franța este acela hotărât prin ordinul Secretariatului General al Ministerului de Război.
Gradele inferioare necesare comisiei vor fi luate dintre prizonierii români aflați în Franța.
- 3) Atribuțiile Comisiei Militare Române din Franța se vor extinde și asupra depozitelor noastre din Anglia, Statele Unite și Arhanghelsk.
- 4) Cu privire la expedierea materialelor din diferite depozite, în țară, se vor trimite vase românești, prin „Serviciul Maritim Român“, evacuarea făcându-se în ordinea urgenței.
- 5) Atașatul militar român din Franța și colonelul Dumitrescu Toma, consilierul militar al delegației române la Conferința de Pace de la Paris, pe timpul cât va

⁴ În luna mai 1919 a fost trimisă în Franța, la Paris, o comisie pentru a comanda 257 de avioane pentru modernizarea aviației. Din acestea au fost comandate și recepționate 65 de avioane Spad și 20 de avioane școală, restul urmând să fie comandat ulterior.

⁵ CSPAMI, fond 2998, nr. crt. 449, f. 79-80; fond 5475, nr. crt. 160, f. 342; fond 950, f. 103-107.

⁶ Maria Georgescu, Capitain Christophe Midan, *op. cit.*, p. 180.

⁷ CSPAMI, fond 5465, nr. crt. 537, f. 684.

⁸ *Ibidem*, f. 617-618, 684.

mai rămâne la Paris, vor da concursul lor pe lângă diferitele autorități atunci când comisiunile militare române îi vor solicita“.

Ca președinte al Comisiei Militare Române din Franța a fost numit de către Direcția Armamentului, la 30 septembrie 1919, colonelul Pascal Traian (originar din Pitești), aflat în Franța din anul 1919, în funcția de președinte al Comisiei tehnice pentru studiul și recepția carelor de luptă⁹. În îndeplinirea multiplelor sarcini ce i-au revenit, colonelul a fost ajutat de atașatul militar la Londra, lt. col. Căpităneanu Douglas, cpt. de intențență Zaharia, lt. comandor Culică, aflat la Arhanghelsk, și inginerul Orghidan C. din comisia de aprovizionare din America¹⁰.

Ca o recunoaștere a efortului și a abnegației depuse în serviciul Comisiei Militare Române de către colonelul Pascal, ministrul de Război, generalul de divizie Ion Rășcanu, în baza ordinului nr. 13146 din 29 noiembrie 1921, a aprobat acordarea sumei de 5.000 de franci „în vederea căutării sănătății Dvs., zdruncinate de munca istovitoare ce v-a cerut timp de mai bine de doi ani, îndeplinirea însărcinării de Președinte al Comisiei Militare Române din Franța“ și acordarea unui concediu în străinătate de șase luni, plătit în franci, după încheierea lucrărilor comisiei¹¹.

Comisia a funcționat sub comanda colonelului Pascal până la 1 martie 1922 când, în urma desființării acesteia, colonelul a fost rechemat în țară. Fiind bolnav, n-a putut da curs ordinului, rămânând în Franța, unde avea posibilitatea de a beneficia de tratament adecvat. La 1 septembrie 1922, împlinindu-se termenul legal de șase luni de absență din țară, a fost trecut în disponibilitate pentru cauză de boală¹².

Deoarece între guvernul francez și cel român rămăseseră diferite chestiuni în litigiu, ofițerul a fost rechemat din disponibilitate la 1 mai 1923 și trimis din nou la Paris, pentru a continua lichidarea datoriilor de război, fiind persoana care cunoștea cel mai bine lucrările¹³.

Lichidarea datoriei de război de război a României. Comisia Militară Română, prezidată de colonelul Traian Pascal s-a ocupat de lichidarea datoriei de război și evacuarea materialelor noastre rămase în Franța, Anglia, Elveția, America și Italia, activități desfășurate cu destule dificultăți, deoarece nici comisiile noastre de aprovizionare, nici aliații, nu au ținut o evidență strictă și clară a cheltuielilor de război. A fost necesar un volum de muncă uriaș, „un tact deosebit și o competență incontestabilă pentru a nu scăpa nimic care să încarce în mod injust datoria statului român“. La toate acestea s-au adăugat și dificultățile legate de deplasările continue ale colonelului Pascal și ale unei părți a personalului Comisiei, întrucât lichidarea începută în Franța trebuia să fie continuată în Anglia și apoi în Italia pentru a se putea lucra, pe cât posibil, în paralel la conturile de război cu toate Puterile Aliate¹⁴.

În luna mai 1920, Ministerul de Război a trecut în sarcina colonelului Pascal și lichidarea chestiunilor cu Elveția, de care se ocupase până la acea dată colonelul Sofronescu Mihail, acesta fiind rechemat în țară¹⁵.

⁹ *Ibidem*, fond 3042, Memorii bătrâni, generali, lit. P, nr. crt. 14; fond 3016, nr. crt. 404, f. 117-121.

¹⁰ *Ibidem*, fond 5465, nr. crt. 537, f. 618.

¹¹ *Ibidem*, fond 5465, nr. crt. 254, f. 94.

¹² *Ibidem*, fond 3042, Memorii bătrâni, generali, lit. P, nr. crt. 14.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, fond 5465, nr. crt. 537, f. 718-719.

¹⁵ *Ibidem*, nr. crt. 254, f. 47.

Lucrările de lichidare a datoriilor de război cu Franța, fiind cele mai complexe - deoarece majoritatea aprovizionărilor noastre de război s-au făcut din Franța - au început în luna septembrie 1919 și s-au finalizat la 1 iulie 1924, când colonelul Pascal a fost rechemat în țară¹⁶.

Datoria de război a României față de statul francez a fost calculată la 1.065.000.000 franci¹⁷.

Lucrările de lichidare cu Statele Unite ale Americii au fost încheiate la Paris de către președintele

Comisiei Militare, colonelul Pascal, împreună cu delegația militară americană și nu au fost deloc facile. După multe dificultăți s-a ajuns la stabilirea unui cont în valoare de 12.992.675 dolari¹⁸.

La 19 martie 1920, Guvernul britanic (Tezaurul britanic), prin nota adresată Legației Române din Londra, solicita reglarea financiară a cheltuielilor de război făcute pentru aprovizionarea armatei române. Dând curs solicitării, la 15 aprilie 1920, colonelul Pascal, însoțit de consilierul juridic Stravolca C. și lt. colonelul Douglas Căpitănenau, s-a deplasat la Londra, unde a stabilit cu exactitate gestiunea Ministerului de Război până la armistițiul cu Germania, a pregătit lucrările pentru lichidarea furniturilor nelichidate și a noilor furnituri (echipament, hrană etc.) predate de englezi direct României la Constanța, Brăila, Galați, Giurgiu, Rusciuc și în alte porturi, în perioada 20 martie 1918-30 iunie 1919¹⁹.

La Londra Comisia a avut sarcina foarte dificilă de revendicat, deci de redus, din contul nostru, aproape un milion de lire sterline, valoarea materialelor luate de englezi din stocurile noastre de la Arhanghelsk, și a celor rechiziționate de ei din stocurile noastre din Anglia, după încheierea armistițiului României cu Germania. Anglia considera că aceste materiale erau pradă de război luată de la ruși, cu care susțineau că noi am fost în război²⁰.

Cum intransigența guvernului englez punea în discuție întreaga creanță a României asupra Rusiei, rezultată din faptul că pe teritoriul acestei țări au rămas cantități însemnate de materiale și o avere considerabilă, respectiv Tezaurul Băncii Naționale și alte valori, tratativele au fost întrerupte de către președintele Comisiei „în credința că prin rezistența ce vom pune la încheierea contului de război cu Anglia, vom determina examinarea, cel puțin principială, a averii noastre din Rusia”²¹.

Colonelul Pascal a lăsat la Londra un personal redus pentru a ține legătura cu autoritățile engleze care lucrau la contul nostru²².

La finele lunii august 1921 lucrările de lichidare a datoriei de război față de Anglia au fost reluate de către colonelul Pascal, la cererea expresă a ministrului Afacerilor Străine, Take Ionescu, care-i făcuse cunoscute la Paris „insistențele urgente făcute de englezi pentru terminarea contului nostru și [...] măsurile financiare de

¹⁶ *Ibidem*, nr. crt. 537, f. 720.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, f. 721.

¹⁹ *Ibidem*, f. 722, nr. crt. 254, f. 40-48.

²⁰ *Ibidem*, nr. crt. 537, f. 722-724; nr. crt. 254, f. 40-48.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

represiune ce proiectau să le ia împotriva României, în caz că nu se conformau acestor dispoziții²³.

Contul englez s-a încheiat, datoria de război a României față de Guvernul englez stabilindu-se la suma de 31 milioane de lire sterline. Datorită muncii și „tactului Comisiei, Anglia ne-a recunoscut dreptul de proprietate asupra materialului rămas în Rusia, și ne-a plătit aproape 700.000 lire sterline, valoarea materialelor luate de trupele engleze care au operat în Rusia de Nord, din stocurile noastre de la Arhanghelsk²⁴.

Lichidarea contului de război cu Italia nu s-a finalizat până în anul 1924, din cauza dificultăților de ordin administrativ întâmpinate. Totuși, datoria de război a fost estimată la 128.919.236 lire²⁵.

Cu Elveția, neexistând conturi de război de lichidat, Comisia Militară Română din Franța a continuat activitatea colonelului Sofronescu Mihail în această țară, expediind în România un stoc de 120.000 focoase rămase acolo²⁶.

După cifra precizată de colonelul Pascal în raportul nr.535 din 28 februarie 1924 „valoarea conturilor încheiate de comisia militară până la 17 februarie 1922, când a fost rechemată pentru prima dată în țară, a fost de 1.027.013.417 franci aur²⁷.

Evacuarea materialelor de război. La constituirea Comisiei colonel Pascal, în septembrie 1919, nu se cunoștea cu exactitate cantitatea de material de război rămas pe teritoriul Franței și Angliei din cesiunile făcute de aliați, inventarierea acestor materiale fiind efectuată de către personalul comisiei. Au fost vizitate și inventariate: „28 de depozite în Franța cu materiale terminate, 14 fabrici și stabilimente cu materiale neterminate, a căror fabricare a fost oprită la încetarea ostilităților, în total 42 de depozite încărcate cu 47.957 tone material de război“. Acest material a fost expediat în țară prin grija Comisiei Pascal, cu vapoarele „Serviciului Maritim Român“, folosindu-se un personal de circumstanță, care și-a făcut datoria mai presus de orice laudă“. Evacuarea materialelor a început cu vaporul „Constanța“, plecat din Bordeaux la 2 octombrie 1919 și s-a terminat cu vaporul „Oituz“, plecat din Toulon la 14 mai 1922.

Au fost evacuate toate depozitele, fiind trimise în țară peste 30 de vapoare și 25 de trenuri cu muniții și materiale de război, adică 83.135 tone de materiale în valoare de 831.450.000 franci²⁸.

Aprovizionarea României după armistițiu. Tot în sarcina acestei comisii a fost dată și aprovizionarea României cu alimente, echipament, aviație și care de asalt etc., făcută de Franța și America după armistițiul general din noiembrie 1918 de la Spa, determinată de contextul politico-militar în care s-a aflat România în anii următori.

În această activitate, comisia a întâmpinat însă mari dificultăți, deoarece aliații noștri din război trecând pe picior de pace n-au mai putut face noi livrări României pe baza convenției de alianță din 4 august 1916, acestea, potrivit noilor reglementări financiare intrate în vigoare după război, trebuind să fie făcute contra plată.

Până la 22 august 1919, prin grija colonelului Dumitrescu Toma, s-a reușit ca majoritatea „echipamentelor americane care se aflau încărcate în vagoane în Franța să

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, nr. crt. 537, f. 724.

²⁸ *Ibidem*, f. 616, 725-726.

fie dirijate la porturi și încărcate pe vasele noastre „Constanța“, „Dobrogea“ și „București“. Restul echipamentului a rămas neexpediat datorită opririi la 23 august a tuturor transporturilor de materiale către România de către Consiliul Suprem al Conferinței de Pace de la Paris și refuzului americanilor, care după această dată au cedat francezilor docurile lor din Franța.²⁹

În perioada 2 iulie – 2 noiembrie 1919 vapoarele românești „Bucegi“, „Constanța“, „Milcovul“, „Dobrogea“, „Iași“ și „București“ au expediat la Brăila, din Marsilia și Toulon, alimente, material de aviație, automobile și muniție livrate de americani.³⁰

La 13 decembrie 1919 Ministerul de Război francez, prin nota nr. 6189, făcea cunoscut colonelului Pascal Traian că a dat toate instrucțiunile pentru „a asigura în măsura posibilităților mijloacelor de transport expediția în România a materialului a cărui trimitere a fost suspendată în urma deciziei Consiliului Suprem din 23 august, adică: materialul unei companii de care de asalt, oprit parte în Italia, parte în Franța; materialul a patru escadrile și stocurile române de muniții și material“ [rămase neexpediate n. n.]. De asemenea, a dat dispoziții generalului Franchet d'Esperay să livreze guvernului român „materialul de artilerie de asalt care ne-a fost rezervat din disponibilitățile Armatei de Orient, și care actualmente se află grupat la Giurgiu“.³¹

Un loc aparte în problema aprovizionării armatei române cu material de război din Franța l-a ocupat contractul din 28 decembrie 1920 – numit „Contractul Petrol“ – încheiat între guvernul român și cel francez. Ideea aprovizionării armatei române cu materiale din Franța prin compensații cu petrol și derivate ale acestuia a fost supusă atenției Ministrului de Război român de către colonelul Pascal încă din 13 aprilie 1920, acestuia revenindu-i un rol deosebit în purtarea discuțiilor cu partea franceză și în finalizarea contractului dintre cele două țări. „Contractul Petrol“ prevedea furnizarea de către Franța a 140.000 garnituri de îmbrăcăminte, a 10 escadrile de aviație cu întreg materialul organic și de rezervă pentru întreținerea lor, a 500 de puști mitraliere și a unui stoc de material de legătură (telegrafie și telefon), în compensație cu cantități însemnate de petrol care trebuiau predate la Constanța.³²

Prin grija Comisiei Militare Române prezidate de colonelul Pascal Traian au fost expediate în țară pe calea ferată și cu vapoarele „Serviciului Maritim Român“, până la 24 ianuarie 1922: 4 escadrile de aviație, 500 de puști mitraliere, 59.795 mantale, 98.397 vesteoane, 97.966 bocanci și 99.044 pantaloni.³³

Cheltuielile Comisiei Militare Române din Franța. Pe timpul cât și-a desfășurat activitatea, Comisia - colonel Pascal a avut de administrat o gestiune de aproape două miliarde de franci francezi și de evacuat și expediat în țară materiale de aproape o jumătate de miliard de franci.³⁴ Fondurile Comisiei au fost depuse la „Comptoir National d'Escompt Paris“, iar plățile au fost efectuate prin emiteri de

²⁹ *Ibidem*, fond 5475, nr. crt. 208, f.35-36.

³⁰ *Ibidem*, fond 950, nr. crt. 8, f. 863-872.

³¹ *Ibidem*, fond 5475, nr. crt. 208, f. 498.

³² *Ibidem*, fond 950, nr. crt. 379, f. 643, 724-725; nr. crt. 444, f. 11, 162; fond 5445, nr. crt. 864, f. 27-28; fond 5475, nr. crt. 247, f. 1385.

³³ *Ibidem*, fond 5475, nr. crt. 247, f. 1385.

³⁴ *Ibidem*, fond 5465, nr. crt. 537, f. 726-728.

cecuri sau de ordine de plată³⁵.

Pe lângă activitățile precizate anterior, Comisia Militară Română din Franța s-a ocupat și de plata drepturilor bănești ale ofițerilor aflați la studii, ale atașajilor militari și ale misiunilor militare trimise de Ministerul de Război român în Occident³⁶.

Pentru diplomația și tactul de care a dat dovadă Comisia Militară Română din Franța în activitatea sa de lichidare a conturilor cu Puterile Aliate și-a atras admirația și prețuirea controlorului șef al Serviciului Interministerial Francez, Morisson și a delegatului militar american în Comisia Lichidărilor, Francis B. Upham, exprimate în scrisorile adresate colonelului Pascal la încheierea misiunii în Franța: „vă mulțumesc pentru colaborarea dumneavoastră atât de activă și binevenită, pentru spiritul de echitate și de curtoazie de care ați dat dovadă [...] modul în care ați tratat diversele probleme referitoare la Comisia noastră, a provocat admirația și stima tuturor ofițerilor americani care s-au aflat direct în raport cu dumneavoastră; mulțumită tactului și judecății dumneavoastră drepte multe din afaceri și-au găsit rezolvarea spre satisfacția tuturor”³⁷.

În concluzie, prin munca și devotamentul puse în apărarea drepturilor noastre la Paris, Londra, Roma și Washington și prin rezultatele favorabile pe care le-a obținut, Comisia militară – colonel Pascal a adus țării imense și prețioase servicii.

THE ACTIVITY OF THE ROMANIAN MILITARY COMMITTEE FROM FRANCE (1919-1924)

Abstract

The Romanian Military Committee from France, led by the colonel T. P., carried on the activity between 1919 and 1924, and its mission was the liquidation of the General Committee V. Rudeanu's contracts of the subsequent orders of the Ministry of War from abroad and also the evacuation in the country of the war material delivered by the allies and left abroad after the classing of the communication through Arhanghelsk.

The present study based on the information offered by the military documents from the archives analyses every side of the activity that this committee carried on. The study emphasizes the work and the devotion of the committee for the defending of the national interests of Romania.

---

³⁵ *Ibidem*, nr. crt. 254, f. 7.

³⁶ *Ibidem*, nr. crt. 537, f. 726-727.

³⁷ *Ibidem*.